

UNIVERSITETS- OG HØGSKOLERÅDET

The Norwegian Association of Higher Education Institutions

Irregulariteter og kvalitet i UH-sektoren – Hvilke utfordringer har vi?

Rapport fra arbeidsgruppe desember 2014

«Oppmerksomhet, åpenhet og gjennomsiktighet er helt sentralt om vi skal lykkes i å minimalisere risikoene for korrupsjon og uetiske handlinger i UH-sektoren. Det får vi blant annet til ved å holde liv i temaene: De må på dagsorden – om igjen og om igjen.»

(Fra: «Misligheter og irregulariteter i UH-sektoren – En kartlegging med forslag til forebyggende tiltak», mai 2009, s. 50)

Irregulariteter og kvalitet i UH-sektoren – Hvilke utfordringer har vi?

Rapport fra arbeidsgruppe november 2014

Arbeidsgruppen har hatt et viktig mandat, men mener at arbeidet på dette feltet fremover best i varetas ved at det ved behov oppnevnes ad-hoc arbeidsgrupper innenfor spesifikke tema. Problemstillingene i gruppens mandat hører naturlig hjemme i UHRs utdanningsutvalg og forskningsutvalg. Forebygging av irregulariteter er institusjonenes ansvar og bør være en fast post i rapport og planer og en del av kvalitetssikringssystemene. Gruppen ønsker å avrunde sitt arbeid med denne rapporten.

1. Mandat og sammensetning

21. mai 2013 satte UHRs utdanningsutvalg ned en arbeidsgruppe som fikk i oppgave å følge opp rapporten *Misligheter og irregulariteter i UH-sektoren* fra 2009¹. Videre foreslo utvalget at arbeidsgruppen skulle velge ut enkelttema som hovedfokus fra år til år, og hente inn ekspertise etter behov.

Mens den første arbeidsgruppen så på irregulariteter i UH-sektoren innen utdanning, forskning, forvaltning og kunnskap i bruk (formidling og innovasjon), har denne gruppen konsentrert seg om utdanning.

Gruppen har hatt følgende sammensetning:

- rektor Marit Boyesen, UiS, leder
- høgskoledirektør Inge Øystein Moen, HiG
- avdelingsdirektør Gonnies Smit, Høgskulen i Volda
- seniorrådgiver Per Gunnar Hillesøy, UiB
- fagpolitisk ansvarlig Alexander Løtvedt, NSO
- seniorrådgiver Rolf Lofstad, NOKUT

Seniorrådgiver Rachel Glasser, UHR, har vært sekretær for gruppen.

Arbeidsgruppen har hatt følgende mandat:

1. En arbeidsgruppe nedsettes for å kartlegge og evaluere situasjonen omkring oppfølgingen av UHR-utredningen fra mai 2009 «Misligheter og irregulariteter i UH-sektoren»
2. Arbeidsgruppen avgir korte årsrapporter til UHR årlig (med regnskap dersom budsjett tildeles) og avgir sluttrapport innen 1. januar 2016.
3. Arbeidsgruppen bes om å vurdere av tiltak som bør iverksettes framover for å forebygge irregulariteter og for å fremme integritet i norsk høyere utdanning. Arbeidet bør gjøres i dialog med Transparency International Norge og gjerne også med UH-sektoren i Norden.
4. I den forbindelse bør arbeidsgruppen velge ut enkelttema som hovedfokus fra år til år, og bl.a. se på spørsmål omkring falske papirer, opptak til studier, vurderingsformer, forholdet lærer/veileder-student, og plagiering. Virkningen av økende internasjonalisering i forhold til disse spørsmålene bør vurderes.

---

¹ http://www.uhr.no/documents/Korrupsjon_og_uetiske_handlinger_endelig_rapport_150509_1.pdf

2. Rapporten «Misligheter og irregulareteter i UH-sektoren» - en kartlegging med forslag til forebyggende tiltak (2009)

Den første arbeidsgruppen som så på irregulareteter og misligheter bredt i UH-sektoren leverte sin rapport 4. mai 2009².

Formålet med rapporten var å presentere en oversikt over dette feltet, som strekker seg fra irregulære forhold til svindel og korrupsjon. Gruppen så nærmere på områder som er utsatt, samt foretok en vurdering av de utfordringer som norske universiteter og høyskoler stod overfor.

Rapporten kartla irregulære handlinger som en må anta finnes i norsk universitets- og høyskolesektor. Den kom med forslag til hvordan institusjonen selv kan sette i verk forebyggende tiltak og foreta risikovurderinger, med utgangspunkt i eksempler fra noen utvalgte tema. I tillegg foreslo gruppen å forankre de ulike temaene nasjonalt i UHRs ulike utvalg og fagstrategiske enheter. Det var arbeidsgruppens ønske at rapporten skulle brukes aktivt i arbeidet for redelighet i vår sektor.

Rapporten favnet vidt og så på utfordringer innen områdene utdanning, forskning, forvaltning, formidling og innovasjon. Utdanningsutvalget fulgte opp rapporten med å sette ned en arbeidsgruppe som i 2012 skulle se på om det var mulig å komme frem til en veiledning for hvordan man kan unngå plagiering. Rapporten *Plagiering i UH-sektoren* kom i desember 2012³. Det har ellers vært lite konkret oppfølging, men det har vært en del prosesser som både direkte og mer indirekte har fulgt opp noen av de mange tiltakene som ble foreslått.

Lederen av bak den første rapporten, Haakon Breien Benestad, orienterte på et tidlig møte i arbeidsgruppen om den første arbeidsgruppens arbeid, og kom med anbefalinger om videre fokusområder.

Benestad trakk fram at Norge i 2008 lå lavest i Norden (på 14. plass) på Transparency International (TI) sin korrupsjonsindeks, en indeks som gjelder offentlig sektor generelt. Manglende åpenhet, kameraderi og en defensiv holdning til offentlige korrupsjon ble nevnt som noen forklaringsfaktorer av TI den gang⁴ (Norge klatret opp på en 5. plass i indeksen for 2013).

Utnytting, trakassering og diskriminering ble trukket fram som noen viktige felt å arbeide videre med. Videre nevnte Benestad opptak til studier og jobbsøknader i UH-sektoren, eksamen, eksaminasjon og oppgaveskriving (plagiering) og akademiske kvalifikasjoner.

Generelle forebyggende tiltak vil være: Åpenhet, jevnlig risikovurderinger⁵/sårbarhetsanalyser, effektive og uavhengige mekanismer for å etterforske

---

² http://www.uhr.no/documents/Korrupsjon_og_uetiske_handlinger_endelig_rapport_150509_1.pdf

³ [Plagiering i universitets- og høyskolesektoren – felles problem, felles ansvar](#)

⁴ Danmark og New Zealand er begge rangert på 1. plass, Finland og Sverige har en delt 3. plass, etterfulgt av Norge og Singapore på delt 5. plass. <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>

⁵ I forrige rapport anbefalte gruppen en formel for risikovurdering: Sannsynlighet x Konsekvens = RISIKO.

mistanker, klare og åpne metoder for å håndtere framsatte mistanker og spredning av eksempler på brudd med «best practice».

Videre la Benestad vekt på tilgjengeliggjøring av dagens reguleringer og retningslinjer *tidlig i studiene* – inklusive anonymiserte eksempler på misligheter. Yrkes- og forskningsetikk må inn på alle nivåer i undervisningen, og faktiske tilfeller og hendelser bør diskuteres i gruppeundervisning i etikk. Han mente også at regelverkene om forholdet mellom lærer og student/ph.d.-kandidat bør reaktiveres.

3. Arbeidsgruppens tilnærming til mandatet

Gruppen har hatt fire møter med inviterte gjester som alle har bidratt til gode diskusjoner: leder av den første arbeidsgruppen professor Haakon Breien Benestad, UiO, spesialrådgiver Gro Skaaren-Fystro Transparency International (TI), seniorrådgiver Märtha K. Felton, USIT, førsteamanuensis Tarjei Mandt Larsen, UiS, utdanningsdirektør Kristofer Rossmann Henriksen, UiS, rådgiver Natalina Rugstad, Kunnskapsdepartementet og seniorrådgiver Rakel Christina Granaas, UHRs forskningsutvalg.

Gruppen har gjennom disse møtene forsøkt å finne ut hvordan den best kunne oppfylle sitt mandat og levere et nyttig bidrag til UH-sektoren.

Gruppen har fått en oversikt over hva som har skjedd siden den første rapporten om misligheter og irregulariteter kom i 2009. Den har hatt en dialog med Transparency International, og den har forsøkt å finne ut hva som skjer innen dette temaet i Danmark, Sverige og Tyskland. Gruppen har fått en orientering om rapporten til NRØA om etikk i utdanning (se under), som gruppen mener setter et viktig fokus på hvordan etikk og samfunnsansvar bør utgjøre en naturlig del av studiene og har momenter som er allmenngyldige for alle utdanninger. Gruppen har også sett på de siste endringene i UH-loven, og seniorrådgiver Per Gunnar Hillesøy, UiB, har utarbeidet et notat om konsekvenser av tvungen avslutning på doktorgrad (se vedlegg). Dette notatet vil kunne være til nytte for institusjonene når de skal revidere egne forskrifter som følge av ny lov.

Tematikk som har skilt seg ut under veis har vært:

- Falske søknadspapirer ved opptak
- Digitalisering – med vekt på digital eksamen og fusk
- Endringer i UH-loven og tvungen avslutning av ph.d.
- Etikk og samfunnsansvar i undervisningen

Gruppen har funnet at en del av disse fokusområdene, som fusk og digital eksamen, delvis er ivaretatt av andre grupper/annet pågående arbeid (se under), og det har vært vanskelig å finne gruppens rolle i forhold til andre initiativ.

Arbeidsgruppen har hatt et viktig mandat, men gruppen mener at arbeidet på dette feltet fremover best i varetas ved at det, ved behov, oppnevnes ad-hoc arbeidsgrupper innenfor spesifikke tema. Problemstillingene i gruppens mandat hører naturlig hjemme i UHRs utdanningsutvalg og forskningsutvalg. Til syvende og sist er forebygging av irregulariteter

institusjonenes ansvar og bør være en fast post i årsmeldinger, rapport og planer og være en del av kvalitetssikringssystemene.

Å forebygge irregularetter og fremme integritet bør stå høyt på institusjonenes agenda bl.a. ved å gjøre risikovurderinger innen ulike områder på institusjonen, slik som foreslått av den første arbeidsgruppen.

Gruppen ønsker også spesielt å støtte anbefalingene i rapporten om undervisning i Etikk og samfunnsansvar i norsk-økonomisk utdanning skrevet av en komite under Nasjonalt råd for økonomisk-administrativt utdanning, som foreslår etikk og samfunnsansvar som et eget fag i utdanningen. Et slikt etikkfag vil bidra til at studenten utvikler sensitivitet, artikulasjon og handlekraft når de møter etiske problemstillinger underveis i utdanningen og senere i arbeidslivet.

4. Hvordan ivaretas temaet irregularetter og misligheter innen høyere utdanning?

Arbeidsgruppen ser at en del av forslagene fra 2009-rapporten – eller elementer i forslagene, er iverksatt, eller under utvikling. Tiltakene er kanskje ikke et direkte resultat av rapporten, men like fullt er det tiltak som vil kunne forebygge misligheter og irregularetter i UH-sektoren.

Arbeidsgruppen har underveis i sitt arbeid fått et bilde av aktiviteter på feltet, og under beskriver vi noen tiltak/aktiviteter. Innledningsvis sier vi litt om hva som skjer internasjonalt før vi går inn på temaene falske papirer, digitalisering, tvungen avslutning av ph.d. og etikk og samfunnsansvar i undervisningen.

Men aller først vil vi trekke frem at vi nasjonalt har fått på plass et Kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning som ble implementert på våre institusjoner i 2012. I dette rammeverket inngår krav som gjelder etiske problemstillinger på både bachelor-, master- og ph.d. nivå:

Bachelor:

Generell kompetanse:

- Har innsikt i relevante fag- og yrkesetiske problemstillinger
- Kan planlegge og gjennomføre varierte arbeidsoppgaver og prosjekter som strekker seg over tid, alene og som deltaker i en gruppe, og i tråd med etiske krav og retningslinjer.

Master:

Ferdigheter:

- Kan gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- eller utviklingsprosjekt under veiledning og i tråd med gjeldende forskningsetiske normer
- Kan analysere relevante fag-, yrkes- og forskningsetiske problemstillinger

Ph.d.:

Generell kompetanse:

- Kan identifisere nye relevante etiske problemstillinger og utøve sin forskning med faglig integritet

Verdt å trekke frem er også 2009-rapportens forslag om en åpen tilgjengelig database for vitenskapelig publisering. Norsk vitenskapsindeks (NVI) var under utredning da den første

rapporten kom. NVI-prosjektet resulterte i etablering av CRISTin (Current research information system in Norway). Med én database for all vitenskapelig litteratur her i landet, med full innsikt for den som vil sjekke opplysningene som ligger der, er et nytt forebyggende element innført. Informasjonen i CRISTin er åpen og søkbar for alle. Per i dag er det over 160 institusjoner som bruker CRISTin.

4.1 Forebygging Internasjonalt

På henvendelser til UHRs søsterorganisasjoner i Sverige og Danmark har arbeidsgruppen fått opplyst om at de der ikke har hatt noen nasjonale initiativ som ser på forebygging av misligheter og irregularetter i høyere utdanning, tilsvarende denne arbeidsgruppen.

I Sverige har de gjort noen nasjonale tiltak på enkeltområder:

- Universitets- og Høgskoleforbund, SUHF, har utviklet etiske retningslinjer for nasjonal og internasjonal studentrekruttering. Formålet med disse er å vise respekt for enkelte studenter og kommende studenter valg av studier ved et svensk lærested. Retningslinjene skal fremme mobilitet til og fra Sverige. Mangel på etikk i ett læresteds rekruttering kan få store konsekvenser både nasjonalt og for Sverige som studiedestinasjon og dermed påvirke samtlige læresteder negativt, skriver SUHF som begrunnelse for retningslinjene. SUHF anbefaler sine medlemsinstitusjoner å anta de etiske retningslinjene for studentrekruttering og i den grad det trengs komplementere dem med utgangspunkt i lærestedets egne behov.
- I tillegg har man i Sverige siden 2001 utviklet årlige statistikker over antall fuskesaker, «disciplinären», på institusjonene i regi av Det svenske Høgskoleverket, nå Universitetskanslerämbetet⁶. Andelen tilfeller sett i forhold til antall studenter har økt mellom 2005 – 2012, fra 0,15 til 0,26 prosent.

I Danmark har uredelighet primært vært omtalt i forbindelse med forskning. Uredelighet innen utdanning er mest et fokusområde på institusjonsnivå, og er aktuelt ikke minst i forhold til avvikling av digitale og skriftlige eksamener. Det jobbes med å utvikle eksamensformene generelt, slik at det i større grad blir tillatt og bruke forskjellige hjelpemidler og å sparre med andre studenter underveis. Fem av Danmarks åtte universitet har et prosjekt i testfasen for digital eksamensform – og her har det også vært viktig å etablere en eksamensform som i høyere grad forebygger fusk.

Transparency International (TI) og korrupsjon i høyere utdanning internasjonalt

TI sin årlige korrupsjonsrapport hadde i 2013 fokus på utdanning: «The global Corruption Report: Education, a comprehensive guide to corruption risks in education – from primary school to university».⁷ Rapporten er en samling av artikler, og et kapittel omhandler høyere utdanning. Innledningsvis i rapporten betones betydningen av å ha et klart og tydelig regelverk:

---

⁶<http://www.ukambetet.se/arkiv/rapporter/disciplinarenden2012viduniversitetochhogskolor.5.575a959a141925e81d14cb.html>

⁷ Kan lastes ned her: http://www.transparency.org/gcr_education

“Education, from primary schools through to post-doctoral research, is shaped by the general set of rules that schools and universities have in place. These include rules on managing the budget, quality standards or how information is communicated to students and parents. If these sets of rules are not adequate, corrupt or dishonest practices may emerge. (...)”

OECD

OECD har utviklet retningslinjer for samarbeid over grenser mellom høyere utdanningsinstitusjoner. Formålet er å beskytte studenter og andre fra utdanning av lav kvalitet fra tvilsomme institusjoner.⁸

«Charter and Code»

2009-rapporten anbefalte lærestedene å underskrive *Charter and Code*, en EU-avtale ([EURAXESS](#)) som går på arbeidsbetingelser for forskere og blant annet handler om forskerens etiske og faglige ansvar. Da rapporten kom hadde to institusjoner underskrevet. I dag har 15 læresteder underskrevet avtalen, og syv har implementert den (implementering gir rett til å bruke Charter and Code logoen «HR Excellence in Research»)⁹.

4.2 Falske søknadspapirer ved opptak

Falske papirer er et tiltakende problem innen høyere utdanning. Falske akademiske kvalifikasjoner varierer fra åpenbart falske dokumenter til etterligninger av dokumenter fra godkjente læresteder. I tillegg kan utbredt korrupsjon i enkelt land føre til at det er mulig å kjøpe dokument med ekte signaturer. Siden 2009 har vi opplevd stor økning i antall internasjonale søkere til norske læresteder, og kompetansen til å vurdere dokumenters ekthet varierer fra institusjon til institusjon. Nedenfor følger noen tiltak og prosjekt som sammen kan virke forebyggende på dette området fremover.

Opptak av internasjonale søkere til masterutdanning

Internasjonalisering og stor vekst i internasjonale søkere og studenter gjør at vi må ta tak i nye utfordringer når det gjelder bl.a. opptak og verifisering av dokumenter og kildebruk. Økt internasjonalt samarbeid gjennom for eksempel fellesgrader, program, utveksling og kurs gjør det viktig å ha tillit til hverandres kvalitetssikring og godkjenning, og vi trenger et godt og åpent/transparent samarbeid. Mange institusjoner har ikke tilstrekkelig kompetanse om enkeltland til å vurdere søkerens papirer på en tilfredsstillende måte. Et best mulig system for opptak av studenter med utenlandsk utdanningsdokumentasjon på utdanning til masterutdanninger er viktig for å få kvalitetssikret prosess som sikrer søkerne mest mulig likebehandling. I tillegg vil det være mulig å samle spisskompetanse på enkeltland, som det ikke vil være mulig for mange læresteder å ha, slik at det blir enklere å vurdere dokumenters ekthet.

UHR opprettet i 2013 en arbeidsgruppe som utredet muligheten for samordning av opptak av internasjonale studenter til masterutdanninger. Arbeidsgruppen leverte sin rapport i desember

---

⁸ Se *Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*: <http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/35779480.pdf>

⁹ http://www.euraxess.no/prognnett-euraxess/Charter_og_Code/1244734011755#norge

2013¹⁰. Her foreslås det blant annet at det opprettes et nasjonalt kontor for vurdering av grunnleggende kvalifikasjoner for internasjonale søkere, inkludert dokumenters ekthet. Rapporten ble sendt på høring våren 2014, og det var stor oppslutning om å få til en nasjonal samordning av søkere til masterutdanning. Det arbeides nå videre med å konkretisere forslaget til modell.

RUST

Opprinnelig rapport fra 2009 understreket at lærestedene, NOKUT og Samordna opptak (nå FSAT) i følge UH-loven (§3-7, 6-9 ledd) skal informere hverandre hvis det oppdages at en søker har levert falske dokumenter/mistanke om falske dokumenter. Informasjonsutveksling skal skje etter at saken er anmeldt politiet. Arbeidsgruppen foreslo at det vurderes hvordan sektoren kunne opprette kanaler for utveksling av personlig, taushetsbelagt informasjon.

Denne høsten har Register for utestengte studenter (RUST) blitt lansert - et felles register for institusjoner under universitets- og høyskoleloven som muliggjør effektiv og trygg formidling av vedtak om utestenging. RUST er utviklet etter initiativ fra Kunnskapsdepartementet av Felles studieadministrativt tjenestесenter (FSAT). FSAT har forvaltningsansvar for RUST.

Vitnemålsbank

2009-rapporten viste til at stadig flere land tilbyr en sentral verifiseringstjeneste, ofte en sentral database for avlagte grader/vitnemål. Gruppen mente det burde diskuteres om dagens vi trenger en sentral tjeneste. Mye tid går i dag med på å kontrollere om søknadspapirer stemmer, og på å hente inn dokumentasjon av fullført norsk utdanning.

For å gjøre dette mer effektiv og gjøre det lettere å kontrollere utdanningssøkere og arbeidssøkere ba Kunnskapsdepartementet Universitets senter for informasjonsteknologi (USIT) ved UiO, om å utarbeide en plan og kravspesifikasjoner for en nasjonal vitnemålsbank. En spesifisering ble levert til departementet i 2013, og ble godt mottatt. Dersom det tildeles midler kan utviklingen starte.

Vitnemålsbanken skal hente inn informasjon om søkeren både fra den videregående skolen, fagskolene og de høyere utdanningsinstitusjonene der vedkommende har studert. Personvern blir ikke et problem fordi det er arbeidssøkeren eller utdanningssøkeren som selv på spørsmål fra arbeidsgiver eller utdanningsinstitusjon kan gå inn i vitnemålsbanken og sørge for at vitnemålene og karakterutskriftene blir sendt til arbeidsgiveren eller utdanningsinstitusjonen.

4.2 Digitalisering – med vekt på digital eksamen og fusk

Det har skjedd mye når det gjelder den digitale utviklingen i UH-sektoren siden 2009-rapporten, og mulighetsrommet for fusk og plagiater har økt. I tillegg får vi nye problemstillinger rundt personvern etc. Ikke minst er det store omlegginger underveis i sektoren når det gjelder digital eksamen. Her blir utfordringen å tenke videre enn ren omlegging fra penn og papir til digitale verktøy. Etter hvert vil vi kunne lage nye eksamens-

---

¹⁰ http://www.uhr.no/aktuelt_fra_uhr/internasjonale_sokere_til_masterutdanninger_kvalifisering

og vurderingsformer bedre tilpasset læringsutbyttebeskrivelsene for studiene, som kanskje gjør fusk og plagiering mindre aktuelt.

Ekspertgruppe for digital vurdering og eksamen

Norgesuniversitetet har i samarbeid med UHRs utdanningsutvalg satt ned en ekspertgruppe for digital vurdering og eksamen¹¹. Denne har blant annet tatt initiativ til å få utredet en rapport om juridiske problemstillinger som knytter seg til digital eksamen. Rapporten ble levert før sommeren 2014¹². Rapporten er først og fremst forebyggende i det den peker på aktuelle problemstillinger som dukker opp når man starter med digital eksamen. Tema som blir tatt opp er regler for oppbevaring av eksamen, sletting/makulering, innsyn, personvern når det gjelder overvåkning av aktivitet på datamaskinen under eksamen, sikkerhetsspørsmål knyttet til tekstgjenkjenningsprogram osv. Gruppen bak rapporten har varslet at det vil komme reviderte versjoner, etter hvert som man får mer erfaring på dette området. Eksperten har også nye vurderingsformer på agendaen og arrangerte et eget nasjonalt seminar om dette 17. november.

Plagiering

Det er viktig å lage gode opplegg tidlig i studiene til hvilke forventninger som stilles til kildebruk etc. i academia, for å få ned tallet på dem som plagierer av uvitenhet og ikke med forsett. Tidlig opplæring i etikk vil kunne demonstrere hvordan digitale ressurser kan brukes på positive måter.

Plagiering er ikke et nytt fenomen, men flommen av lett tilgjengelig informasjon gjør det viktigere enn noen gang å sikre at studentene tilegner seg en bevissthet rundt kildebruk og god henvisningsskikk. I desember 2012 publiserte UHR rapporten Plagiering i universitets- og høgskolesektoren – felles problem, felles ansvar¹³. Rapporten ble til som et samarbeidsprosjekt mellom UHRs bibliotekutvalg og utdanningsutvalg. Samarbeid står i fokus i rapporten, og den oppfordrer alle til å ta et krafttak for forebygging av plagiering på tvers i institusjonene, godt forankret i ledelsen. God dialog mellom ledelse, faglig og administrativt tilsatte, bibliotekjenten og studenter er helt avgjørende.

Del rett

Vi har fått nasjonal veiledningstjeneste om opphavsrett og bruk og deling av digitale læringsressurser. Tjenesten *Del rett*¹⁴ er drevet av Norgesuniversitetet og Senter for IKT i utdanningen. Her kan man finne informasjon om opphavsrett, sende inn spørsmål og få svar på hva man har lov til å bruke innen film, tekst, bilde og lyd.

---

¹¹ <http://norgesuniversitetet.no/node/5425>

¹² <http://norgesuniversitetet.no/ikt/ekspertgrupe-digital-eksamen/ny-rapport-om-juridiske-problemstillinger>

¹³ [Plagiering i universitets- og høgskolesektoren – felles problem, felles ansvar](#)

¹⁴ <http://delrett.no/>

4.3 Endringer i UH-loven og tvungen avslutning av ph.d.

I UH-loven har det i år kommet en del relevante lovendringer:

- Avklaring av når eksamen regnes som påbegynt, for å kunne sanksjonere ulovlige hjelpemidler som blir oppdaget under bokkontroll
- Hjemmel til å sanksjonere medvirkning til fusk
- Register over utestengte studenter – RUST
- Bestemmelser om tvungen avslutning av doktorgradsutdanning.

Gruppens medlem seniorrådgiver Per Gunnar Hillesøy, UiB, har sett spesielt på bestemmelser om tvungen avslutning av doktorgradsutdanning og har laget et drøftingsnotat om hva som er den rettslige situasjonen og utfordringene etter lovendringen (se vedlegg). Hillesøy har drøftet om bestemmelsen gjør det nødvendig med endringer i UHRs veiledende retningslinjer for ph.d. graden og institusjonenes forskrifter. Han har kommet fram til at det er nødvendig med noen justeringer, men ikke store endringer.

Når det gjelder institusjonene må de etter lovendringen:

- Bestemme hvem som skal ha myndighet til å gjøre vedtak om tvungen avslutning og om annullering (gjelder fusk og uredelighet).
- Påse at de organene som har fått eller får ansvaret for å behandle saker om tvungen avslutning, får tilført nødvendig kompetanse og ressurser.

I notatet pekes det også på en del avklaringer som bør gjøres:

- Forholdet mellom «fusk» og «uredelighet» i opplæringsdelen må avklares bedre.
- Det må avklares hvem som er riktig første- og andre klageinstans i saker om fusk på opplæringsdelen.
- Forholdet mellom prosessen fram mot tvungen avslutning og prosessen fram mot oppsigelse eller avskjed må utredes og beskrives nærmere, særlig med sikte på å unngå tidsbruk og unødige belastninger på kandidater og andre.

4.4 Etikk og samfunnsansvar i undervisningen

En komite under Nasjonalt råd for økonomisk-administrativ utdanning (NRØA) leverte i desember 2013 rapporten: *Rapport om undervisning i Etikk og Samfunnsansvar i norsk økonomisk-administrativ utdanning*¹⁵

Rapporten tar utgangspunkt i planverket for økonomisk-administrativ utdanning og beskriver de mange ulike utfordringene innen privat, offentlig og frivillig sektor. Behovet for etiske ressurser/kompetanser er stadig økende. Økonomisk-administrativ utdanning kan være en viktig bidragsyter for å gi næringslivet denne kompetansen.

Hvilken karakter bør undervisning i etikk og samfunnsansvar ha for å kunne bidra? Gruppen har sett på hvilke kompetanser utdanningene bør gi på ulike nivåer, læringsmål for undervisningen som vil gi denne kompetansen og hvordan undervisningen bør organiseres for å nå målene best mulig.

---

¹⁵ http://www.uhr.no/documents/Etikk_rapport_Endelig_version_12_desember_2013_.pdf

Føringer som bør inn i læringsmålsbeskrivelser er: moralsk sensitivitet (scenariotrening etc), moralsk artikulasjonsevne og moralsk handlekraft.

Komiteen ønsker etikk og samfunnsansvar som eget obligatorisk hovedfagsområde på linje med bedriftsøkonomi, administrasjonsfag, samfunnsøkonomisk analyse og metodefag. Det passer ikke å ta det inn i kun ett av fagene, siden etikk og samfunnsansvar vil være overgripende for dem alle.

Et fag i etikk og samfunnsansvar bør inn på et tidlig stadium av utdanningen.

Mye av rapportens innhold er overførbart til andre fagområder.

Avslutning

Når denne arbeidsgruppen velger å avslutte sitt arbeid før tiden, så er det ikke fordi temaet ikke er viktig. Tvert i mot. Men vi mener arbeidet med å forebygge irregularetter og misligheter best kan ivaretas på andre måter enn en overgripende nasjonal arbeidsgruppe. Etikk og forebygging av uredelighet må være på en integrert del av arbeidet i alle UHRs ulike utvalg og råd. Utdanningsutvalget og Forskningsutvalget har et spesielt ansvar for å forankre temaene fra gruppens mandat.

Til syvende og sist er forebygging av irregularetter og misligheter institusjonenes ansvar. Temaet må inn i institusjonenes strategier og handlingsplaner, være en fast post i rapport og planer og ikke minst være en del av kvalitetssikringssystemene.

Viktige stikkord er åpenhet og transparens, jevnlig risikovurderinger, effektive og uavhengige mekanismer for å etterforske mistanker, klare og åpne metoder for å håndtere framsatte mistanker og spredning av eksempler på brudd med «best practice».

Institusjonens reglement og etiske retningslinjer bør gjøres tilgjengelig *tidlig i studiene* – inklusive anonymiserte eksempler på misligheter. Yrkes- og forskningsetikk må inn på alle nivåer i undervisningen, og faktiske tilfeller og hendelser bør diskuteres i gruppeundervisning i etikk og i andre fora.

Det er viktig at vi aldri setter irregularetter og misligheter til side og anser det som i varetatt andre steder – Temaet må jevnlig på agendaen!

Tvungen avslutning av ph.d.-utdanning – Den rettslige situasjonen etter endringene i universitets- og høyskoleloven i 2014

Vedlegg til rapporten «Irregulariteter og kvalitet i UH-sektoren – Hvilke utfordringer har vi», avgitt til Universitets- og høyskolerådet, desember 2014

Per Gunnar Hillesøy, Universitetet i Bergen

Sammendrag:

Tvungen avslutning er en type sanksjon som kan brukes mot ph.d.-kandidater som er sterkt forsinket i sitt avhandlingsprosjekt, som har fusket på opplæringsdelen, eller som har vært uredelige i forskningsetikklovens forstand.

Ved fusk på opplæringsdelen kan den gradsgivende institusjonen velge å annullere det arbeidet det er fusket på, f.eks. om det er et eksamensarbeid, eller i de alvorligste tilfellene vedta tvungen avslutning.

Har kandidaten vært uredelig, etter den strenge definisjonen i forskningsetikkloven, kan institusjonen vedta tvungen avslutning. Denne myndigheten er nå lagt til alle institusjonene som kan tildele ph.d.-grad. Det krever at man må bygge opp kompetanse mange steder der den ikke finnes fra før, noe som kan bli krevende.

Myndigheten til å vedta tvungen avslutning ved uredelighet, ligger til «institusjonen». Hver institusjon som har rett til å gi ph.d.-grad, må derfor bestemme hvilke(t) organ(er) innad på institusjonen som skal ha myndighet til å vedta tvungen avslutning. Ved fusk på opplæringsdelen (som ikke er alvorlig nok til å være uredelighet), ser det ut til at klagenemnda er førsteinstans, og Felles klagenemnd er klageinstans.

Fordi mange ph.d.-kandidater også er ansatt som stipendiater, vil det lett bli aktuelt å vurdere oppsigelse eller avskjed i tillegg til tvungen avslutning. Mens tvungen avslutning er regulert av UH-loven, er oppsigelse og avskjed regulert av tjenestemannsloven eller arbeidsmiljøloven, og det blir dermed to prosesser. Det kan bli vanskelig å koordinere disse, noe som lett fører til at prosessene krever mye tid og krefter fra mange, og i verste fall fører til mye usikkerhet i lang tid. Det er ikke heldig. Her trengs det en gjennomgang av forholdet mellom UH-loven og arbeidsmiljøloven/tjenestemannsloven.

1. Innledning og bakgrunn

I dokumentet sammenholder jeg loven med UHRs «[Veiledende retningslinjer for graden philosophiae doctor \(ph.d.\)](#)», som jeg i resten av dokumentet vil kalle «veiledningen». Dette dokumentet ble oppdatert i 2011, og senere justert i 2013. De fleste institusjonelle ph.d.-forskriftene er bygd på veiledningen, men det kan være lokale avvik, enten fordi man bevisst har valgt å avvike, eller fordi man ikke har oppdatert de lokale bestemmelsene i takt med UHRs oppdateringer.

Jeg bemerker at jeg bare omtaler ph.d.-utdanning her, fordi det bare er for ph.d.-utdanning at tvungen avslutning er aktuelt. For dr.philos., som er den andre doktorgraden i Norge, er det ikke noe opptak til et program, ingen avtale mellom institusjon og kandidat mens kandidaten arbeider med forskningsprosjektet, og ingen tilsetning som stipendiat.

Videre bemerker jeg at teksten er skrevet for lesere som allerede er kjent med grunntrekkene i ph.d.-utdanning, så som formål, varighet, finansiering, de viktigste juridiske og etiske rammene, etc.

2. Tvungen avslutning

2.2 Loven og veiledningen

Utgangspunktet for juridiske vurderinger er her, som ofte ellers, lov- og forskriftstekster.

Universitets- og høyskolelovens § 4-13 lyder i dag slik:

§ 4-13. *Graden philosophiae doctor*

- (1) Institusjonen kan vedta tvungen avslutning av doktorgradsutdanning ved vitenskapelig uredelighet etter [forskningsetikkløven § 5](#) annet ledd. Departementet eller særskilt klageorgan oppnevnt av dette, jf. [§ 5-1](#) syvende ledd, er klageinstans for vedtak om tvungen avslutning etter dette ledd.
- (2) Institusjonen kan også vedta tvungen avslutning av doktorgradsutdanningen når en kandidat i vesentlig grad ikke oppfyller sine forpliktelser etter doktorgradsavtalen. Institusjonens klagenemnd er klageinstans for vedtak om tvungen avslutning etter dette ledd.
- (3) Ved fusk på eksamen eller prøver underveis i doktorgradsutdanningen kan institusjonen vurdere om disse skal annulleres etter [§ 4-7](#) første ledd, eller om forholdet er så alvorlig at det gir grunnlag for tvungen avslutning etter første og annet ledd.
- (4) Ved klage over ikke godkjent doktorgradsavhandling skal klage behandles av institusjonens klagenemnd.
- (5) Styret fastsetter forskrift for doktorgradsutdanningen, herunder regler om tvungen avslutning.

I UHRs veiledning er tvungen avslutning omtalt i § 5-5, som har overskriften «Avslutning før avtalt tid». De to første avsnittene i denne handler om frivillig avslutning, og jeg siterer ikke disse her. Den delen av § 5-5 som gjelder tvungen avslutning, lyder:

Tvungen avslutning:

Institusjonen kan vedta tvungen avslutning av ph.d.-utdanningen før avtalt tid. Slik avslutning kan besluttes hvis ett eller flere av følgende forhold foreligger:

- Vesentlig forsinkelse i gjennomføringen av opplæringsdelen, grunnet forhold som kandidaten selv rår over.
- Gjentatte eller vesentlige brudd fra kandidatens side på informasjons-, oppfølgings- eller rapporteringsplikt, herunder unnlatt innsendelse av fremdriftsrapport, jf. § 9.
- Forsinkelse i fremdriften av forskningsprosjektet som er av en slik art at det skaper begrunnet tvil om kandidaten vil kunne fullføre prosjektet innenfor avtalt tid. For å danne grunnlag for tvungen avslutning må forsinkelsen skyldes forhold som kandidaten selv rår over.
- Brudd på de forskningsetiske retningslinjer som gjelder for fagområdet, herunder fusk som rammes av reglene i Lov om universiteter og høyskoler, § 4.7.

- Opptreden fra en kandidat bryter med den tillit som må foreligge mellom universitet og kandidat under gjennomføringen, herunder straffbare forhold knyttet til gjennomføringen av ph.d.-utdanningen.

Vedtak om tvungen avslutning fattes av institusjonen.

Ph.d.-kandidater kan sies opp fra sin stilling når det er saklig grunn i virksomhetens eller tjenestemannens forhold, jf. Lov om statens tjenestemenn §§ 9 og 10, eller avskjediges i henhold til § 15.

2.3 Hva er tvungen avslutning?

Tvungen avslutning betyr at en ph.d.-kandidat blir kastet ut av ph.d.-programmet, og ikke lenger er ph.d.-kandidat. Kandidaten har da ikke lenger rett til å få sin avhandling bedømt, og kan derfor ikke oppnå ph.d.-graden. Det er to hovedgrunner til å vedta tvungen avslutning: Manglende framdrift i ph.d.-prosjektet og forskningsfusk.

2.4 Hva skal vi med tvungen avslutning?

Ph.d.-utdanning er den eneste formen for organisert forskerutdanning i Norge, og den som mottar en ph.d.-grad er per definisjon kvalifisert til å drive selvstendig forskning på høyt nivå. Forskningsverdenen er avhengig av tillit, og ett virkemiddel for å sikre tilliten er sanksjonsmuligheter overfor dem som svikter denne tilliten – jukserne.

Videre er ph.d.-utdanning svært kostnadskreven for Norge, og det er behov for å kunne si slutt når det er klart at et ph.d.-prosjekt ikke har framdrift eller har små muligheter for å kunne føre fram til målet.

2.5 Når kan vi bruke tvungen avslutning?

Etter veiledningen kan en institusjon vedta tvungen avslutning i disse fire typetilfellene:

- Avtalemislighold (manglende rapportering og/eller framdrift)
- Fusk i opplæringsdelen
- Fusk på avhandlingen
- Andre misligheter

2.6 Avtalemislighold

Dette er en sekkebetegnelse for tre ulike typetilfeller:

- Vesentlig forsinkelse i opplæringsdelen
- Gjentatte eller vesentlige brudd på informasjons-, oppfølgings- eller rapporteringsplikt
- Vesentlig forsinkelse i kandidatens forskningsprosjekt

Tvungen avslutning er bare aktuelt om misligholdet skyldes forhold som kandidaten selv rår over. Opphold på grunn av sykdom, fødsel eller andre lignende grunner kan ikke føre til tvungen avslutning.

Lovens vilkår er § 4-13 (2) at kandidaten «i vesentlig grad ikke oppfyller sine forpliktelser etter doktorgradsavtalen». Etter min vurdering samsvarer dette godt med veiledningen. Det er institusjonens klagenemnd som skal være klageinstans for vedtak etter dette leddet.

Loven viser til «doktorgradsavtalen», og ikke til veiledningen eller til institusjonenes ph.d.-forskrifter. Det er neppe noe problem, ettersom den alminnelige plikten til framdrift og rapportering også går fram i de institusjonelle forskriftene og i avtalene med stipendiatene.

Tvungen avslutning på grunn av avtalemislighold er juridisk sett mindre problematisk enn når det skyldes uredelighet eller andre misligheter. Selvsagt er det ikke et tiltak man griper til så snart det buttrer imot, men gitt den begrensede tiden en ph.d.-kandidat har på prosjektet sitt – og for flertallet har også finansieringen en tilsvarende begrensning – er det ikke vanskelig å se at institusjonen kan ha behov for å sette strek, også før kandidaten har brukt opp all tiden og alle lønnsmidlene (og eventuelt driftsmidlene).

Det er likevel en del problematiske sider når det gjelder forholdet mellom tvungen avslutning og oppsigelse/avskjed, se punkt 5, men jeg ser ikke noen grunn til å endre veiledningen når det gjelder tvungen avslutning på dette grunnlaget.

2.7 Fusk

2.7.1 Fusk på opplæringsdelen

Lovens § 4-13 (3) gjelder «fusk på eksamen eller prøver underveis i doktorgradsutdanningen», dvs. på de delene som ikke er avhandlingsprosjektet. Dette kalles til vanlig opplæringsdelen.

Loven angir to mulige sanksjoner:

- Annullering
- Tvungen avslutning etter § 4-13 (1)

Annullering er samme type sanksjon som brukes mot studenter på bachelor- og masternivåene, og ettersom det krysshenvises til § 4-7 (1), blir virkeområdet for § 4-13 (1) og § 4-7 (1) det samme.

Loven har ikke regler som uttrykkelig gir adgang til å utestenge ph.d.-kandidater midlertidig, slik man kan med studenter som har fusket, jf. § 4-8 (3). Ettersom § 4-13 (3) gir hjemmel for to alternative sanksjoner, antar jeg at lovgiveren her har ment å angi sanksjonsregimet uttømmende. Merk at § 4-8 (3) gir anledning til å utestenge «kandidater», og ikke bare «studenter» fra institusjonen pga. fusk, men har en uttrykkelig avgrensning mot kandidater som også er stipendiater ved den institusjonen der de er tatt opp på ph.d.-programmet. Etter ordlyden ser det dermed ut til å være adgang til å bruke tidsbegrenset utestenging mot kandidater som ikke er stipendiater ved den gradsgivende institusjonen. Dette vil imidlertid innebære at man kan bruke en tredje type sanksjon mot noen ph.d.-kandidater, og ikke mot andre. Etter mitt syn kan loven ikke forstås slik, og det riktige må være at ved fusk på opplæringsdelen, er det annullering eller tvungen avslutning som er «sanksjonsmenyen».

2.7.2 Uredelighet; generelt om lovens vilkår

Loven sier at når en ph.d.-kandidat har gjort seg skyldig i «uredelighet etter forskningsetikklovens § 5 annet ledd», kan institusjonen vedta tvungen avslutning.

Etter veiledningen gjelder det i dag to alternative vilkår som «treffer» det som kan kalles uredelighet, nemlig:

- Brudd på de forskningsetiske retningslinjene på fagområdet, inkludert fusk etter uhl. § 4-7 (1), og
- Opptreden fra en kandidat som bryter med den nødvendige tilliten mellom kandidaten og institusjonen, inkludert straffbare forhold.

Ikke ethvert brudd på forskningsetiske retningslinjer, eller ethvert tillitsbrudd, er nok til å kvalifisere til tvungen avslutning; det skal være alvorlige brudd. Noen regelbrudd kan dermed repareres av kandidaten, som kan beholde sin plass på ph.d.-programmet.

Stortinget har valgt å legge til grunn forskningsetikklovens definisjon av uredelighet, som etter hvert er relativt velkjent, jf. § 5, andre ledd:

Med vitenskapelig uredelighet menes forfalskning, fabrikkering, plagiering og andre alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis som er begått forsettlig eller grovt uaktsomt i planlegging, gjennomføring eller rapportering av forskning.

Jeg merker meg at når denne blir gjort gjeldende også for ph.d.-kandidaters uredelighet i avhandlingsprosjektet, synes lovgiveren å ha tatt et klart standpunkt om at en ph.d.-avhandling og det arbeidet som ligger til grunn for den, er forskning, i hvert fall i relasjon til redelighetsstandardene. Hadde man derimot valgt tidsbegrenset utestenging som sanksjon – slik som for studenter - ville det vært et signal om at man først og fremst ser en ph.d.-avhandling som et eksamensarbeid fra en student.

2.7.3 Uredelighet; problemer med departementets valg

Jeg mener det er flere uheldige sider ved forskningsetikklovens uredelighetsdefinisjon. Blant annet medfører den en økt rettsliggjøring av forskningsetikken. Dette kan ha både positive og negative sider. Blant de negative er at det kan bidra til å øke konfliktnivået, og ikke minst at det lett fører oss over i en dikotomi som kanskje er falsk, og i hvert fall uheldig:

Uredelig | Uskyldig

Dermed blir fokuset lett rettet mot det som kalles FFP (Fabrication, Falsification, Plagiarism), som er svært alvorlige forhold. Det kan gå på bekostning av såkalt QRP (Questionable Research Practices), som enkeltvis gjerne er mindre alvorlige, men som også bør ofres betydelig oppmerksomhet, også i ph.d.-utdanningen. Jeg skal ikke gå i dybden om dette, men går videre til noen andre punkter.

2.7.3.1 Institusjonene må selv anvende forskningsetikkloven

Tidligere var det bare Granskingsutvalget som kunne vedta at en forsker har vært uredelig i lovens forstand. I klageomgangen kunne klageorganet, som oppnevnes for hver enkelt sak, også gjøre slikt vedtak. Det kan de fortsatt gjøre, men det har skjedd en viktig endring.

Når vilkåret for tvungen avslutning er uredelighet etter forskningsetikkloven, må institusjonene selv anvende forskningsetikkloven. Det betyr at myndigheten til å vurdere om forskning er uredelig eller ikke, blir spredt til en rekke nye organer. Etter en gjennomgang av departementets gradsforskrift av 2005, ser det ut til at i alt 26 institusjoner har rett til å tildele ph.d.-graden. Det varierer selvsagt hvor mange kandidater hver institusjon har på sitt program til enhver tid (antakelig fra ganske få til mange hundre), men alle har framover myndighet til å vedta tvungen avslutning.

Etter det jeg vet, er erfaringsgrunnlaget lite, selv på de største institusjonene. Når kompetansen til å behandle saker om tvungen avslutning nå blir spredt på et stort antall institusjoner, er det ingen liten utfordring å sikre at sakene blir behandlet forsvarlig, effektivt og mest mulig konsistent over hele sektoren. Dette gjelder ikke bare disiplinærorganene, men også de saksforberedende organene. Disse vil trenge tilgang til forskningsetisk kompetanse, tung saksbehandlerkompetanse og solid juridisk kompetanse. Det kan spørres om det er realistisk. I det minste må det utarbeides gode veiledninger, og det må være effektive metoder for å utveksle informasjon om saker som har vært behandlet.

2.7.3.2 Valget mellom underkjenning og tvungen avslutning

Loven gir, som nevnt, bare én sanksjonshjemmel ved uredelighet fra en ph.d.-kandidat, nemlig tvungen avslutning. Men det er også et annet tiltak som kan være aktuelt, nemlig underkjenning av avhandlingen. For bachelor- og masternivåene har det lenge vært antatt at en del uregelmessigheter som strengt tatt kunne vært behandlet som fusketilfeller, heller bør vurderes som faglig svakt arbeid, som man tar i betraktning ved sensuren. Med litt folkelige ord skiller man i blant mellom sjusk, snusk og fusk, og det kan det være gode grunner til i en del tilfeller, også på ph.d.-nivået. Alle vet at den som har gode hensikter, kan trå feil. Det gjelder også ph.d.-kandidater. Særlig dersom snusket eller sjusket ikke framtrer som et mønster, men mer som enkeltstående feilgrep, kan underkjenning (eller i de minst alvorlige tilfellene, kritikk uten underkjenning) være et hensiktsmessig tiltak.

Det virker utgangspunktet greit, men det kan være krevende å sikre konsistens på tvers av institusjoner og fagfelt. Jeg mener også det kan være grunn til å frykte at en del tilfeller av uregelmessigheter som burde vært behandlet etter reglene om tvungen avslutning, heller blir tatt som underkjenninger. Det kan det være mange grunner til, så som frykt for å gjøre stor skade dersom man starter en disiplinærsak som viser seg å ikke være uredelighet likevel; frykt for tap av anseelse; frykt for at saken kan bli tid- og arbeidskrevende; og til og med frykt for kostnadene.

Igjen vil jeg peke på veiledning og informasjonsutveksling som nødvendige virkemidler.

2.7.3.3 Hvem er vedtaksorgan?

I loven er det lagt til «institusjonen» å gjøre vedtak om tvungen avslutning. Dermed må hver enkelt institusjon avgjøre hvilket organ som skal behandle slike saker.

I proposisjonen er dette omtalt i kap. 4.8., og departementet antar at det beste normalt er at det organet som har tatt opp kandidaten på ph.d.-programmet, også bør behandle og avgjøre saker om tvungen avslutning i første instans. Det vil oftest være et fakultet eller en avdeling. Man

peker på at disse besitter den nødvendige kompetansen i forskningsetikk, og nødvendig kjennskap til de relevante fagfeltene.

Dette er relevante og gode argumenter. Samtidig har mange fakulteter og avdelinger lite erfaring med disiplinærsaker, som har sine særegne utfordringer. Et alternativ er institusjonenes klagenemnder, som i stor grad har tilgang på juridisk kompetanse og tung saksbehandlingskompetanse. Derimot er de ikke sammensatt med tanke på å behandle ph.d.-saker, og erfaringene med at klagenemnda er klageinstans for underkjente avhandlinger, tilsier at dette kan være en tyngende oppgave for en klagenemnd. I verste fall kan det medføre at det blir vanskelig å rekruttere ledere og medlemmer til nemnda.

I alle tilfelle må hver institusjon vedta i sin forskrift hvilke organer som skal være førsteinstans.

2.7.3.4 Virkningen av et vedtak om tvungen avslutning

Dette er ikke direkte regulert i loven eller i veiledningen, men departementet omtaler det i proposisjonens kap. 4.8.4, på side 36. Det heter der at konsekvensen er at retten til opptak på ph.d.-programmet i utgangspunktet er tapt for alltid, og dermed også retten til å bli bedømt for ph.d.-graden, også om avhandlingen omarbeides. I korthet: Er man ute av ph.d.-programmet, har man også tapt alle rettigheter som en ph.d.-kandidat har.

Ut fra dette er den eneste muligheten til å prøve på ny, at man søker nytt opptak, samme sted eller et annet sted. Jeg ser ikke grunn til å gjenta det departementet sier.

Dette synes å stemme godt med de synspunktene jeg har registrert, særlig i den offentlige debatten om tvungen avslutning. Det virker som om de fleste er enige om at dette er virkningen, og debatten har særlig gått på om tvungen avslutning er det riktige virkemidlet, eller om det er for strengt.

3. Fusk og uredelighet i opplæringsdelen

3.2 De materielle reglene

Loven sier at ved fusk på eksamen eller prøver underveis i ph.d.-utdanningen, har institusjonen to virkemidler: Annullering etter uhl. § 4-7 (1) eller tvungen avslutning.

Annullering kan bare brukes ved fusk, og bare dersom det er fusket forsettlig eller grovt uaktsomt. Jeg strever med å skjønne forskjellen på fusk og uredelighet i denne sammenhengen. La meg begynne med noe konkret: I proposisjonen har departementet en liten liste med eksempler på uredelighet, hentet fra forarbeidene til forskningsetikkloven. Jeg siterer:

Eksempler på alvorlige brudd med god vitenskapelig praksis kan være, foruten forfalskning, fabrikkering og plagiering:

- *bevisst tilbakeholdelse av uønskede resultater*
- *bevisst villedende anvendelse av statistiske metoder*

- *bevisst villedning om hvem som har bidratt til forskningen (utelatelse og inkluderinger), og hvor mye de har bidratt*
- *forsettlig eller grovt uaktsom tilbakeholdelse av detaljer i metodikk*
- *bevisst feilinformering om vitenskapelige kvalifikasjoner i søknader*
- *bevisst destruering av forskningsmateriale for å hindre undersøkelser av uredelighet i forskning.*

Med unntak av plagiering, sammenfaller dette ikke med det typiske studentfusket, som er det som er mest kjent. Det består i all hovedsak av to hovedtyper, nemlig 1: plagiering og lignende uregelmessigheter i kildebruken, og 2: forbudte hjelpemidler på skoleeksamen.

Jeg er usikker på om det er mest fruktbart å se på fusk og uredelighet som to ulike ting, der «fusk» er mindre alvorlig enn «uredelighet», og derfor gir en mildere sanksjon. Eller er det det samme, men bare slik at når det gjelder opplæringsdelen, har man både en streng og en mildere sanksjon tilgjengelig, i stedet for bare en streng?

Jeg tror det er best å ta utgangspunkt i hva opplæringsdelen typisk består av. Det kan være mye forskjellig, men på mange fagfelt er det vanlig at man deltar på undervisning, skriver oppgaver (som kan være eksamensarbeider), skriver og framfører vitenskapsteoretiske innlegg, deltar på seminarer (med og uten presentasjoner eller posters), etc. Mye av dette ligner på det som studenter på master- og til dels bachelornivå, også gjør. Dermed er det nærliggende å tenke at under opplæringsdelen er ph.d.-kandidaten mer student og mindre forsker, mens når det gjelder avhandlingsprosjektet er man mer forsker og mindre student.

Det er mulig jeg overdriver vanskelighetene her. Jeg tror det er mest sannsynlig at fusk på opplæringsdelen i all hovedsak vil bli behandlet etter uhl. § 4-7 (1). Det bringer meg over til neste problem.

3.3 Saksbehandlingen i saker om fusk på opplæringsdelen

§ 4-13 (3) viser til § 4-7 (1), men er ikke eksplisitt på om dette bare omfatter de materielle reglene om fusk, eller også saksbehandlingsreglene. Dersom det gjelder begge deler, vil klagenemnda være rett førsteinstans, og Felles klagenemnd klageinstans. Dersom det bare gjelder de materielle reglene, må institusjonene selv bestemme hvem som skal være vedtaksorgan i førsteinstans, men det blir noe uklart hvem som er klageorgan. Kan institusjonen selv bestemme det, må det være klagenemnda, eller hva skal det være?

Blir det lagt til klagenemnda, er det på mange måter enklest, men det kan unntaksvis oppstå problemer dersom klagenemnda skulle komme til at en sak er så alvorlig at den heller bør behandles som en sak om tvungen avslutning. Løsningen er sannsynligvis da at nemnda bør sende saken tilbake til fakultetet/avdelingen for ny vurdering.

4. Generelt om førsteinstanser og klageinstanser

I verste fall kan man ende med tre ordninger, gitt det departementet sier i proposisjonen:

1. Ved tvungen avslutning pga. avtalemislighold er fakultetet/avdelingen førsteinstans, og klagenemnda er klageinstans.

2. Ved tvungen avslutning pga. uredelighet (opplæringsdel og avhandling) er fakultetet førsteinstans, og en ad hoc-nemnd oppnevnt av departementet er klageinstans.
3. Ved fusk på opplæringsdelen er klagenemnda førsteinstans og Felles klagenemnd klageinstans (eller det er på en annen måte, jf. ovenfor).

I alle tilfeller må veiledningen endres, slik at den kommer overens med lovens ordlyd. Det er ikke gitt at veiledningen må løse alle spørsmålene jeg har nevnt her, fordi det kan være rom for ulike løsninger lokalt, men i det minste må de ulike sanksjonstypene samsvare med loven.

5. Forholdet mellom oppsigelse/avskjed og tvungen avslutning

Siste avsnitt i UHRs veiledning sier at institusjonen også kan si opp eller avskjedige en ph.d.-kandidat (gitt at kandidaten er ansatt ved institusjonen), dersom vilkårene for dette etter arbeidsmiljøloven (aml.) eller tjenestemannsloven (tjml.) er oppfylt. Isolert sett er dette banalt: Disiplinærbestemmelsene i de to lovene gjelder, også for ph.d.-kandidater som samtidig er ansatt. Gitt at bestemmelsen står der den står, må den likevel leses slik at den kan bety at dersom de to lovenes vilkår for oppsigelse/avskjed er strengere enn vilkårene for tvungen avslutning, er det de strengeste vilkårene som gjelder. Ellers er det en selvfølge at rettigheter som følger av lov, ikke kan begrenses med en forskrift.

Jeg ser det slik at når institusjonen har fattet et vedtak om tvungen avslutning, har formålet med tilsetningen som stipendiat falt bort. Jeg viser til § 1-3 i KDs «Forskrift om ansettelsesvilkår for stillinger som postdoktor, stipendiat, vitenskapelig assistent og spesialistkandidat», § 1-3: «Stilling som stipendiat har fullført forskerutdanning fram til doktorgrad som mål.» Dermed er det ikke lenger noe grunnlag for å fortsette i stillingen som stipendiat når man har fått et vedtak om tvungen avslutning mot seg. I hvert fall ikke når en eventuell klage over vedtaket om tvungen avslutning er avgjort (gitt at klageinstansen ikke omgjør vedtaket). Hvis jeg har rett, bør den arbeids- eller tjenestemannsrettslige prosessen være relativt enkel.

Jeg har imidlertid forstått at prosessen om avskjed eller oppsigelse etter tjml. kan bli tung og tidkrevende, og at den langt på vei drives fram uavhengig av saken om tvungen avslutning. Dersom dette stemmer med virkeligheten, er det problematisk på flere måter:

- Tiden går, og kandidaten kommer i et «limbo», der man ikke vet om man kan fortsette på programmet. Dette er selvsagt skadelig for motivasjonen. I tillegg kan selve prosessen fram mot vedtak etter tjml. kreve mye tid og krefter av kandidaten, slik at vedkommende uansett ikke kan jobbe så mye med avhandlingsprosjektet.
- Også kandidatens veileder, fagmiljø og kanskje også prosjektet som hun eller han er tilknyttet, kan komme i en lignende situasjon.
- Prosessen kan bli tidkrevende for veilederen, prosjektlederen, instituttledelsen og organisasjonen ellers.

For kandidater som har en annen arbeidsgiver, særlig de som ikke er underlagt tjenestemannsloven, kan det være annerledes. Jeg går ikke nærmere inn på det.

Det er mulig at innføringen av § 4-13 i uhl. gir avklaring på dette punktet, i og med at uredelighet etter forskningsetikkloven er vilkåret. Det er så alvorlig at jeg en ph.d.-kandidat som har gjort seg skyldig i uredelighet, også har begått et så grovt tillitsbrudd at det er grunnlag for avskjed eller oppsigelser.

Selv har jeg begrenset innsikt i arbeids- og tjenestemannsretten, og jeg vil derfor foreslå at forholdet mellom uhl. på den ene siden og aml./tjml. på den andre, blir gjennomgått av personer med bedre kompetanse enn meg.

6. Internasjonale studenter og interkulturell kommunikasjon

Det finnes i det minste anekdotisk belegg for at studenter og ph.d.-kandidater fra en del andre land har et noe annet forhold til originalitet og selvstendighet (som i seg selv er vanskelige begreper) og til kildebruk enn vi har i Norge. Dette skyldes neppe uvitenhet eller uredelighet, men kulturforskjeller. Det viktigste tiltaket er å være oppmerksom på slike forskjeller, og ikke uten videre gå ut fra at alle er vant til å tenke på samme måte. Særlig veiledere og andre i «forbildeposisjon» må være bevisste på dette. Videre må det være helt klart at det er våre normer og regler som gjelder, og at alle kandidater, uansett bakgrunn, må vente å bli behandlet på samme måte. Det gjelder også i relasjon til tvungen avslutning, og til og med om et vedtak mot kandidaten fører til at vedkommende må forlate Norge uten å ha noen mulighet til å fullføre ph.d.-graden.

7. Oppsummering

7.1 Hva er nytt i loven?

- Reglene om tvungen avslutning på grunn av uredelighet i avhandlingsprosjektet, som tidligere bare har stått i veiledningen og de lokale forskriftene, står nå i loven. Det er ikke vesentlige avvik mellom det som før var lokale regler og det som nå er lovregler.
- Det har også kommet regler om reaksjoner på grunn av fusk og uredelighet på opplæringsdelen. Her kan man – etter omstendighetene - bruke både annullering og tvungen avslutning.
- Også tvungen avslutning på grunn av manglende framdrift er nå regulert i loven.
- Virkningen av tvungen avslutning ser ut til å være avklart, og bryter ikke med det som har vært antatt tidligere.

7.2 Hva må institusjonene gjøre?

- De må bestemme hvem som skal ha myndighet til å gjøre vedtak om tvungen avslutning og om annullering (gjelder fusk og uredelighet). Valget står antakelig mellom fakultets-/avdelingsnivået og det sentrale nivået.
- De må påse at de organene som har fått eller får ansvaret for å behandle saker om tvungen avslutning, får tilført nødvendig kompetanse og ressurser.

7.3 Andre avklaringer som trengs

- Forholdet mellom «fusk» og «uredelighet» i opplæringsdelen må avklares bedre.
- Det må avklares hvem som er riktig første- og klageinstans i saker om fusk på opplæringsdelen.
- Forholdet mellom prosessen fram mot tvungen avslutning og prosessen fram mot oppsigelse eller avskjed må utredes og beskrives nærmere, særlig med sikte på å unngå unødig tidsbruk og unødige belastninger på kandidater og andre.

7.4 Hvor må UHRs veiledning og institusjonenes forskrifter endres?

Jeg synes det er vanskelig å foreslå konkrete endringer. Det enkleste er antakelig å skrive hele § 5.5. i veiledningen på ny, uten at det nødvendigvis er så radikalt som det kan høres ut. De ulike typetilfellene bør splittes opp litt mer enn i dag, og materielle og prosessuelle regler knyttet til de ulike typetilfellene og sanksjonstypene bør angis sammen:

- Materielle vilkår og saksbehandlingsregler for tvungen avslutning ved manglende framdrift
- Materielle vilkår og saksbehandlingsregler for tvungen avslutning ved uredelighet i avhandlingsprosjektet
- Materielle vilkår og saksbehandlingsregler for tvungen avslutning ved fusk og uredelighet i opplæringsdelen

7.5 Andre tiltak

Det viktigste er informasjonsspredning og opplæring, rettet både mot ph.d.-kandidater, veiledere, andre ledere, og disiplinærorganene. Dette må være systematisk, langsiktig og koordinert. Det vil kreve innsats både fra departementet, UHR, institusjonene og andre organer, for eksempel de nasjonale forskningsetiske komitéene.